

MILLIY XARAKTER HÁM ETNIK IDENTIVLIK

Qalbaeva Aysuliw

Qaraqalpaq ma'mleketlik universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14503532>

Annotaciya. Bul maqalada milliy xarakterdin' qáiplestiriwde etnologiyalıq rawajlanıwdıń tásirini hám nátiyjesi haqqında aytıwǵa háreket ettik ja'ne de etnik identivlik tuwralı da salıstırmalı tu'rde mag'liwmatlar keltirdik.

Gilt sózler: Etnopsixologiya, xalıq, millet, xarakter, tip, qáwimler, ózine tánlik, jasaw shárayatı, rawajlanıw.

NATIONAL CHARACTER AND ETHNIC IDENTITY

Abstract: In this article, we tried to talk about the impact and result of ethnological development in the formation of national character, and also provided comparative information about ethnic identity.

Key words: Ethnopsychology, people, nation, character, type, tribes, identity, living conditions, development.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР – ЭТО ЕЩЕ И ЭТНИЧЕСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ

Аннотация. В данной статье мы попытались рассказать о влиянии и результате этнологического развития на формирование национального характера, а также предоставили сравнительные сведения об этнической идентичности.

Ключевые слова: Этнопсихология, народ, нация, характер, тип, племена, идентичность, условия жизни, развитие.

Etnikalıq psixologiya atamasi ózi XIX ásiridin 2-yarımınan usınıs etilgen bolıp etnikalıq psixologiya koncepciyasını tiykarlawǵa hám onıń wazıypaların qáiplestiriwge háreket etken nemis filosofları hám tilshileri G. Steinthal hám M. Lazarus. I. Gerbart psixologiyasına tiykarlanıp, “xalıq ruwxı” túsinigin gerbertlik poziciyalarınan talqılanıp 1859-jılı ózleri tiykar salǵan fond betlerinde dálillewge háreket etken alimlardı atap kórsetiw sonday-aq “Xalıqlar psixologiyası hám tilshiligi” nemis tilinde: Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft jurnalı), bul til, din, huqıq, kórkem óner, ilim, turmıs, úrp-ádetler, jámaát kóleminde aqıl, erk-ıqrar, sezimler, xarakter, temperament hám basqalardıń tasıwshısı sıpatında adamlar psixologiyasında juwmaqlawshı pikirlerdi ulıwmalastiriwǵa háreket etiledi.[1]

Etnikalıq psixologiyada xalıqtıń jasaw sharayatlarınan kelip shıǵatuǵın sociallıq hám turmıslıq ádetler, milliy xarakter, dástúrler, milliy sezimler, milliy tábiyat, milliy sanalıq hám milliy ózin anlaw sıyaqlı ózgeshelikler sáwlelendiriledi. Sonday-aq, jaqınǵa shekem, “Milliy psixologiyalıq kelbet” hám “Milliy xarakter” atamaları sinonim sózler sıpatında qollanılıp kiyatırǵanın atap ótiw kerek. Belgili dárejede olar mazmun jaǵınan hám ruwxıyattıń tiykarǵı ózgesheliklerine tiyisiligi menen bir-birine jaqın bolsa da, biraq olar birdey túsinik emes. Soǵan qaramastan bizdegi ayırım avtorlar (Sh.Botirov, N.Jondildin, K.Lomidze) shet eldegi derlik barlıq avtorlar “Milliy xarakter”ti millettıń pútkil psixologiyalıq ózgesheliklerin bildiriw ushin qollaydı. Milliy xarakterdi absolyutlastırıp jiberiw, álbette, naduris. Basqa xalıqlarda hám milletlerde ushıraspaytuǵın, tek bir xalıqqa tán bolǵan sap milliy xarakter ulıwma tábiyatta ushıramaydı. Hár bir xalıq pútkil ózgeshelikleri menen alıńǵanda ǵana hám tákirarlanbaytuǵın

bolıp kórinedi... onıń hár bir etnikalıq ózgesheligi ayrıqsha alıp kórilse, pútkilley biybaha ózgeshelik bola almaydı.

Milliy xarakter mashqalasın úyreniwdegi qıyınshılıq hám túsiniqler, dep kórsetedi. I.S.Kon, kóbinese, dialektikada uliwmalıq hám jekelik, uliwmalıq hám ayrıqshalılıqtı túsiniqew nátiyjesinde payda boladı. Onıń durıs atap ótiwinshe, milliy xarakterdiń ol yamasa bul ózgesheligin kórsetkende, álbette, ol salıstırmalı alıp úyreniliwi kerek. Milliy xarakter ózgermeytuǵın, turaqlı nárese de emes. Ol tariyx ónimi. Sonıń ushın da onı júzege keltirgen tariyxıy, sociallıq-ekonomikalıq sharayatlardıń ózgeriwi menen ol da belgili dárejede ózgeriwi, hátte bir sociallıq sistemaniń ózinde de ol ayırım qásiyetlerdi joǵaltıp, jańa qásiyetlerdi payda etip turıwı múmkin. Tariyx – áwladlardıń birewiniń ornına ekinshisiniń keliwinen ibarat. Olardıń hár biri aldınǵı áwladlar qaldırǵan barlıq materiallarınan, baylıqlarınan, óndirislik kúshlerden paydalanadı. Nátiyjede áwladlar aralıq miyrasxorlıq payda boladı. Milliy úrp-ádetler uliwma insanıyılıq qádiriyaatlar menen baylanıw ketken. Milliy xarakter uliwma insanıyılıq ózgesheliklerge qarsı bolmaydı. Sonıń ushın da onı basqa millet hám xalıqlar xarakterinen ajratıp qoyıw yamasa qarama-qarsı qoyıw múmkin emes. Demek, milletke tiyislilikti ańlaw degende, shaxstıń óz milletine tiyisli barlıq tiykarǵı maǵlıwmatlardı biliwi, onıń uliwma insanıyılıq rawajlanıwındaǵı tariyxıy ornın ańlawın da názerde tutıw kerek. Óz milletiniń uzaq-jaqın ótmishi, basqalardan parıqlanıwshı ózgesheliklerin bilmeytuǵın adamda bolsa maqtanısh sezimi qalıplespeydi.

IV. Malygina pikirinshe, etnomádeniy ózine tánlik quramalı sociallıq-psixologiyalıq hádiyse bolıp, onıń mazmunı da shaxstıń uliwma mádeniyat tiykarında jergilikli topar menen jámiechilikti ańlawı, sonday-aq, sol tiykarında topardıń óz birligi ańlawı bolıp tabıladı. [2] Etnikalıq identifikaciya psixologiyalıq kategoriya bolıp, onıń mánisi belgili bir etnikalıq-mádeniy jámáátke tiyisli ekenligin ańlawdan ibarat. Onıń dúzilisinde ádette yeki tiykarǵı komponent ajıraladı kognitiv (bilim, óz toparınıń qásiyetleri haqqındaǵı ideyalar hám belgili qásiyetler tiykarında ózin onıń aǵzalığı sıpatında ańlaw) hám affektiv (óz toparınıń qásiyetlerin bahalaw, aǵzalıqqa qatnas, onda bul aǵzalıqtıń áhmiyeti).

REFERENCES

1. Вундт. Введение в психологию 1912
2. Малыгина И.В. Этнокультурная идентичность (Онтология, морфология, динамика): дис. Филос. Наук. М., 2005. С. 102.
3. Tajimuraova, Shakhnoza Saginbaevana. "INFORMATION AND COMMUNICATIONS IN MANAGEMENT." *Journal of Integrated Education and Research* 1.5 (2022): 509-511.
4. Saginbaevna T. S. FORMATION OF STUDENTS' SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY // *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*. – 2022. – Т. 9. – С. 386-392.